

ГРИГОРІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ ГРУЗИНЦЕВ

(Некролог)

22-го серпня 1929 року після довгої й тяжкої хвороби помер проф. Дніпропетровського Інст. Нар. Освіти Григорій Олексійович Грузинцев.

Його воля до життя й творчості, дарма що здоров'я давно безнадійно підупало, так уперто боролася з незагойною хворобою, що вістка про його смерть все ж вразила несподіванкою всіх його численних друзів та колег.

Григорій Олексійович народився в грудні 1880 року. Батько його Олексій Петрович Грузинцев був приват-доцент, а згодом професор фізики Харківського Університету й під його керівництвом Григорій Олексійович дуже рано зацікавився математикою та фізикою й дістав значний загальний науковий розвиток. 1898 року, після закінчення 1-ої харківської гімназії Григорій Олексійович вступив на математичний відділ фізично-математичного факультету Харківського університету, де його блискуча індивідуальність відразу пригорнула до себе увагу професорів і, зокрема, проф. В. А. Стеклова, так що наукове майбутнє його, здавалось, забезпечене. Але заняття наукою не помішали Григорію Олексійовичу захопитися революційним рухом, що буйно прокидався в ті часи, і взяти найбільш активну участь в студентських заколотах та страйках. У наслідок його звільнили 1901 року з університету без права вступу. 1902 року йому вдалося поїхати за кордон в Геттінген і там вперше я зустрівся з ним. Сумісне відвідування лекцій Klein'a, Hilbert'a, Minkowski'ого та спільність наукових інтересів зблизили нас першими ж днями. І в подальші роки, особливо протягом 10 років після мого переїзду до Харкова 1908 року і до від'їзду його в Дніпропетровське 1918 року, ми були з Григорієм Олексійовичем в постійному зв'язку, значіння якого для нас обох обумовлювалося тим, що різниця наших поглядів не була остільки великою, щоб ми не могли розуміти один одного, але достатня, щоб викликати змістовні й цінні наслідками наукові суперечки.

Різноманітність знань і широчінь інтересів Григорія Олексійовича завжди дивували мене, але найдивнішою була специфічна особливість його

таланту, що виявлялася в надзвичайно влучних порівняннях, гострих до-тепністю зауваженнях, завдяки яким бесіда з ним набувала виключної привабливості й чарування.

На жаль, перебування Григорія Олексійовича в Німеччині було дуже недовгочасне, бо ще на весні 1903 року він став хворіти на легені, і це примусило Григорія Олексійовича виїхати раніш, ніж він успів закласти міцний фундамент для своїх математичних плянів та мрій.

Григорій Олексійович Грузинцев (1880 — 1929)

Лише 1907 року здоров'я й обставини дозволили Григорію Олексійовичу здати екстерном державні іспити, після чого проф. Пшеборський та Синцов залишили його при університеті готуватися на професора. 1910 року він витримав усний магістерський іспит і його зарахували приват-доцентом з математики при Харківському університеті. Тоді ж Григорія Олексійовича обрали на професора вищих жіночих курсів, але більшу частину свого часу він був змушений віддавати лекціям в середній школі, де ім'я його було дуже популярним. Отже сталося так, що більшість уваги Григорія Олексійовича повернулася на викладання елементарної математики і цим, почасти, доводиться з'ясовувати його повільний перехід з галузі математики в бік методології та

логіки, проти якого я часто протестував, висловлюючи жаль на те, що він не доводив до кінця своїх цікавих дослідів з теорії функцій комплексної змінної. Першими роками приватдоцентури, поруч з декількома роботами з теорії функцій і доповідями з методики математики та основ геометрії, з яких частина була надрукована в „Сообщениях Харьковского Математического О-ва“, а інші в „Трудах 2-го с'езда преподавателей Математики“ 1912 року в Москві, він почав велику роботу „Введение в теорию однозначных аналитических функций, имеющих особенные линии“. Щоб закінчити цю роботу, Григорій Олексійович дістав, нарешті, 1914 року довготермінову командировку за кордон. Але, ледве він виїхав, поча-

лася світова війна і замість Німеччини йому довелося їхати до Італії. Це було на користь його здоров'ю, але умови для роботи уп'яють, як виявилось, були несприятливі. Через властиве йому поривання широко охопити, Григорій Олексійович не вдовольнявся окремими частинними результатами, які він міг би тоді ж опублікувати; але загальної синтези й систематичної побудови теорії функцій комплексної змінної на основі визначень єдиного типу, що цілком обумовлюються множиною особливостей тієї функції, яку вивчають, про які він мріяв, він не довів до кінця. З часом, коли почалася революція, незадовго до якої Григорій Олексійович повернувся, в математичній роботі його, як і всіх нас, стався деякий розрив, і вона поновилася пізніше в Дніпропетровському, куди він переїхав 1918 року. Разом з тим значно складніше стало для нього діставати закордонну літературу, тому його роботи з теорії функцій комплексної змінної, з галузі, що має щоденні успіхи на Заході, відходять на останню чергу, і ті фрагменти дослідів Григорія Олексійовича в цьому напрямі, що осталися після його смерті і які ще цілком я не розібрав, мають, за рідкими винятками, більш ніж 10-літню давність. Григорій Олексійович мав дужчий нахил до загальної синтези, ніж до розв'язання частинних математичних задач, хоч він і мав здатність на це й умів цінити й почувати чарівність ізячних формул; в шуканнях достатньо загального фундаменту для своїх дослідів, про які я вище згадував, він все глибше поринав у теорію множин (ансамблів).

Питанням теорії множин, почасти основ геометрії і особливо формальної логіки й теорії науки, тобто методології, присвятив він останні роки свого життя, віддаючи також багато часу і решту своїх сил викладанню та громадській роботі.

Далі перераховано всі друковані праці Григорія Олексійовича. Але багато залишилось після нього, з них деякі цілком готові до друку, і я сподіваюсь, що їх пощастить надрукувати ближчим часом. Порівнюючи ранню смерть і тяжка фізична хвороба перешкодили таланту Григорія Олексійовича розгорнутися повною мірою, але для всіх, хто знав його особисто, образ Григорія Олексійовича останеться назавжди як незабутній зразок гострої і невтомної мислі й живої, чутливої душі.

С. Бернштейн

ГРИГОРИЙ АЛЕКСЕЕВИЧ ГРУЗИНЦЕВ

(Некролог)

22-го августа 1929 года после долгой и мучительной болезни скончался проф. Днепропетровского Инст. Нар. Образ. Григорий Алексеевич Грузинцев.

Его воля к жизни и творчеству, несмотря на давно безнадежно разрушенное здоровье, так упорно боролась с неизлечимой болезнью, что весть о его смерти все таки поразила неожиданностью всех его многочисленных друзей и коллег.

Григ. Алекс. родился в декабре 1880 года. Отец его, Алекс. Петр. Грузинцев, был прив.-доцентом, а впоследствии проф. физики в Харьковском университете, и под его руководством Григ. Алекс. очень рано заинтересовался математикой и физикой и получил значительное общее научное развитие. В 1898 году, по окончании 1-ой харьковской гимназии, Григ. Алекс. поступил на математическое отделение физико-математ. факультета Харьковского университета, где его блестящая индивидуальность сразу обратила на себя внимание профессоров и, в частности, проф. В. А. Стеклова, так что научная будущность его, казалась, обеспечена. Однако занятия наукой не помешали Григ. Алекс. увлечься бурно пробуждавшимся в то время революционным движением и принимать самое деятельное участие в студенческих волнениях и забастовках. В результате, он был уволен из университета в 1901 г. без права поступления. В 1902-м году ему удалось поехать за границу, в Геттинген, и здесь я впервые встретился с ним. Совместное посещение лекций Klein'a, Hilbert'a, Minkowski'ого и общность научных интересов сблизили нас с первых же дней. В дальнейшие годы, особенно в течение 10 лет после моего переезда в Харьков в 1908-м году и до его отъезда в Днепропетровск в 1918-м году, мы были с Григ. Алекс. в постоянном общении, значение которого для нас обоих вытекало из того, что различие наших воззрений было не настолько велико, чтобы мы не могли понять друг друга, но достаточно, чтобы вызывать содержательные и плодотворные научные споры.

Разнообразие знаний и широта интересов Григ. Алекс. всегда поражали меня, но удивительнее всего была специфическая особенность его

таланта, проявлявшаяся в необычайно метких сравнениях и остроумных замечаниях, благодаря которым беседа с ним приобретала исключительную прелесть и очарование.

К сожалению, пребывание Григ. Алекс. в Германии было кратковременно, так как еще весной 1903 года у него начался процесс в легких, который заставил Григ. Алекс. уехать, прежде чем он успел заложить прочный фундамент своим математическим планам и мечтам.

Лишь в 1907-м году здоровье и обстоятельства позволили Григ. Алекс. сдать в качестве экстерна государственные экзамены, после чего проф. Пшеборский и Синцов оставили его при университете для подготовки к профессорскому званию. В 1910 году он выдержал устный магистерский экзамен и был принят в число приват-доцентов по математике в Харьковском университете. В то же время Григ. Алекс. был избран проф. высш. женск. курсов, однако большую часть своего времени он вынужден был уделять урокам в средней школе, где имя его пользовалось большой популярностью. Таким образом, главное внимание Григ. Алекс. оказалось обращено на преподавание элементарной математики, и этим отчасти следует объяснить его постепенный переход из области математики в сторону методологии и логики, против которого я часто протестовал, высказывая сожаление по поводу того, что он не доводил до конца своих интересных исследований по теории функций комплексной переменной. В первые годы приват-доцентуры, наряду с несколькими работами по теории функций и докладами по методике математики и основам геометрии, из которых часть была напечатана в „Сообщ. Харьк. Мат. О-ва“, а другие в „Трудах 2-го съезда преподавателей математики“ 1912 года в Москве, он начал большую работу „Введение в теорию однозначных аналитических функций, имеющих особые линии“. Для окончания этого сочинения Григ. Алекс. получил, наконец, в 1914-м году длительную заграничную командировку. Но едва он выехал, как началась мировая война, и вместо Германии ему пришлось направиться в Италию. Это было полезно для его здоровья, но условия для работы опять оказались неблагоприятными. В виду свойственного ему стремления к широкому охвату, Григ. Алекс. не удовлетворялся отдельными частными результатами, которые он мог бы тогда же опубликовать, но общего синтеза и систематического построения теории функций комплексной переменной на основе выражений единого типа всецело определенных совокупностью особенностей рассматриваемой функции, о которых он мечтал, он не довел до конца. В дальнейшем, с наступлением революции, незадолго до которой Григ. Алекс. возвратился, математическая работа его, как и всех нас, претерпела некоторый разрыв и возобновилась позднее в Днепропетровске, куда он переехал в 1918-м году. Вместе с тем значительно усложнилось для него получение иностранной литературы, поэтому работа по теории функций комплексной переменной, области, которая делает ежедневные успехи на Западе, отходит у него на

задний план, и оставшиеся после его смерти еще не вполне просмотренные мною фрагменты исследований Григ. Алекс. в этом направлении обладают, за редкими исключениями, более чем 10-летней давностью.

Решению частных математических задач Григ. Алекс., хотя и способен был на это и умел ценить и чувствовать прелесть изящных формул, все же предпочитал общий синтез, и в поисках за достаточно общим фундаментом для своих вышеупомянутых изысканий он все глубже погружался в теорию множеств.

Вопросам теории множеств, отчасти основам геометрии и, в особенности, формальной логике и теории науки, т. е. методологии, посвятил он последние годы своей жизни, отдавая также много времени и остаток своих сил преподаванию и общественной работе.

Дальше перечислены все печатные труды Григ. Алекс. Но много рукописей осталось после него, из которых некоторые вполне готовы к печати, и я надеюсь, что их удастся напечатать в ближайшее время. Сравнительно ранняя смерть и тяжелый физический недуг помешали таланту Григ. Алекс. развернуться в полной мере, но для всех, знавших его лично, образ Григория Алексеевича останется навсегда незабываемым воплощением острой и неутомимой мысли и живой, чуткой души.

С. Бернштейн

ПЕЧАТНЫЕ ТРУДЫ Г. А. ГРУЗИНЦЕВА

- 1) Un théorème sur les fonctions continues 4 стр. (Сообщения Харьковского Мат. О-ва 1910 г.).
- 2) Об одном линейном функциональном уравнении. (Сообщения Харьковского Мат. О-ва 1913 г.). 17 стр.
- 3) Об одном типе свойств точечных ансамблей (Уч. Зап. Научн. - Исслед. Каф. Отд. Мат. 1924, вып. I 50 — 63).
- 4) О различных мерах точечных ансамблей. (Наук. Зап. Наук Досл. Каф. Укр., вып. II, 1926 г., стр. 11 — 21).
- 5) Понятие отношения и аксиоматическое определение числа (Зап. Днепр. ИНО, т. I, 1926, стр. 25 — 43).
- 6) Аксиомы и теоремы. 5 стр. (Нар. Энциклопед. Харьк. О-ва Грамотности).
- 7) О преподавании тригонометрии. 9 стр. (Сообщ. Харьк. Матем. О-ва. 1911 г.).
- 8) Вращение и понятие угла. 23 стр. (Труды комиссии по Мат. образов. при Екатер. Отд. ВУКАИ. Вып. I).
9. Элементы теории множеств. 1924. Днепропетровск. (Монография).
10. О последовательном изменении переменных. 1927.
11. Очерки по теории науки. 1927.